

Програмно-цільовий метод, на відміну від колишнього поста-тейного методу, який базувався на обрахунку потреби у видатках на утримання бюджетних установ, передбачає виділення коштів на конкретні соціально значимі програми строком на 3–5 років і дає можливість в умовах відкритості уточнити пріоритетні напрямки витрат бюджетних коштів, коригувати фінансування результативних програм і зупинити ті, які не дають очікуваного результату. Такий метод управління видатками місцевих бюджетів наряду з оптимізацією структури видатків дає можливість підвищити ефективність використання бюджетних коштів та забезпечити додаткові надходження до бюджету [6].

На нашу думку, реалізація зазначеного сприятиме досягненню конкретних результатів, визначених регіональною бюджетною політикою, встановленню чіткої координації та підвищенню рівня відповідальності кожного з учасників бюджетного процесу, створенню системи, при якій кожен учасник чітко знає свої завдання та може оцінити результати роботи, несе відповідальність за використання бюджетних коштів, володіє інформацією, необхідною для оперативного прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Закон Верховної Ради України від 08.07.2010 №2456-VI // Урядовий кур'єр. – 2010. – №151.
2. Чугунов І.Я. Перспективне бюджетне планування як складова системи економічного регулювання / І.Я. Чугунов // Вісник Київ-

ського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка. – 2004. – №69. – С. 59–61.

3. Луніна І.О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – №9. – С. 3–12.

4. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія / В.М. Опарін; [Вид. 2-ге, без змін.] – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.

5. Маркович Г.Б. Передумови, переваги та інструменти запровадження програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів / Г.Б. Маркович // Наукові праці НДФІ. – 2010. – Вип. 3. – С. 40–49.

6. Гордієнко В.Д., Івасенко О.О. Ефективне використання видатків місцевого бюджету як спосіб розвитку регіонів. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VSUNU/2011_17/Gordienko.pdf

7. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2014 рік [Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проєкт «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – К., 2015. – 77 с.

15. Легкоступ І.І. Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах / І.І. Легкоступ // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – №2. – С. 22–26.

8. Сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>

9. Статистичний щорічник України за 2013–2015 рр. – К.: ТОВ «Август Трейд».

УДК 332.135:339.9

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, М.Ю. ЛАПАКУЛИЧ,
В.М. ЧЕРТОРИЖСЬКИЙ,
м.н.с., Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України

Проблеми взаємодії суміжних периферій та аспекти інтенсивності та екстенсивності використання прикордонного становища

У статті розглядається досвід дослідження проблем привілейованих прикордонних територій, взаємодії так званих суміжних периферій. Висвітлено фактори прикордонності й периферійності, а також аспекти інтенсивності та екстенсивності використання прикордонного становища периферійними територіями.

Ключові слова: прикордонна територія, периферія, центр-периферійні залежності, центр, периферійна територія.

к.э.н., доцент, Ужгородский торговельно-экономический институт Киевского национального торговельно-экономического университета, М.Ю. ЛАПАКУЛИЧ,
В.М. ЧЕРТОРИЖСКИЙ,
м.н.с., Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины

Проблемы взаимодействия смежных периферий и аспекты интенсивности и экстенсивности использования пограничного положения

В статье рассматривается опыт исследования проблем привилегированных приграничных территорий, взаимодействия так называемых смежных периферий. Освещены факторы приграничья и периферийности, а также аспекты интенсивности и экстенсивности использования пограничного положения периферийными территориями.

Ключевые слова: приграничная территория, периферия, центр-периферийные зависимости, центр, периферийная территория.

Ph.D., Assoc. Prof. of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University, М. LALAKULYCH,
V. CHERTORYZHSKYY,
Junior Researcher of Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine

Problems of interaction of adjacent peripheries and aspects of intensity and extensiveness of the use of cross-border situation

In the article the experience of study of issues of preferred border areas, the interaction of so-called adjacent peripheries is

researched. Factors of border and peripheral and aspects of intensity and extensiveness of the use of cross-border situation for peripheral areas are highlighted.

Keywords: border area, periphery, center–peripheral dependences, center, peripheral area.

Постановка проблеми. У сучасних умовах євроінтеграції невідмінно збільшується прірва у рівні розвитку між числом розвинутих й зростаючим числом депресивних периферійних територій. Явище прикордонності надає додаткові ресурси для розвитку регіону, і часто пов'язаний з цим ефект периферійності негативно працює на імідж прикордонної території.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідження системи «центр – периферія» є перспективним напрямом, що дозволяє дати глибоку оцінку структурно–функціональних особливостей регіональної системи, її територіальної організації та перспектив розвитку. Вперше модель «центр – периферія» була сформульована у рамках теорії розвитку регіону, «полюсів зростання» Г. Мюрдаля (Myrdal, 1957) і Хіршмана (Hirschman, 1958), теорія відносин центр–периферія Стейна Роккана (Stein Rokkan, праці 1970–1976), концепції нерівності та політики регіонального розвитку Дж. Фрідмана (Friedmann, 1966), концепції світових систем І. Валлерштейна (Wallerstein, 1974, 1984) та інших. Вона задає певний формат взаємин центральних та периферійних (прикордонних) регіонів, що знаходяться на різному рівні [1–3].

Мета статті – висвітлити закордонний досвід вивчення центрально–периферійних залежностей у прикордонному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Поняття периферії надзвичайно широке та фігурує у науковій літературі в надзвичайно різних контекстах і значеннях. Приділимо увагу лише класичним теоріям, що описують центрально–периферійні залежності, які можна поділити на наступні види: які діють на рівні держави; які оперують на рівні наднаціональних структур, зокрема, глобальних. Цей напрям досліджував Стейн Роккан, норвезький вчений, відомий багатьма працями на тему проблем між центром і периферією.

Вчений дає власне визначення центру та периферії: центр є «привілейованим пунктом території, де найбільш часто зустрічаються один з одним власники ключових адміністративних, економічних і культурних ресурсів. Також це, по–перше, місця, де виробляються послуги, а по–друге, це – вузли комунікативної мережі» [4;5, с. 120].

Основним поняттям є те, що якщо центр контролює та розподіляє ресурси, тоді периферія стає залежною від нього, оскільки може розпоряджатися лише власними ресурсами.

Він підкреслив, що периферія «ізолювана від усіх регіонів, окрім центрального; не робить значного внеску до загального потоку комунікацій до середини даної території; володіє культурою, яка не є універсальною, не становить самодостатнього цілого, має значення для обмеженого кола людей і не є повністю домінуючою на політично визначеній території» [5, 6].

Залежність від центру складає сутність периферії як такої. Віддаленість від центрів робила їх ідентичність та територіальну автономію міцнішими, тому вони слабо були пов'язані з націями – державами. Центр за такого підходу сприймається як осередок політичного та економічного домінування, який використовує державний апарат для підпорядкування собі усього простору країни. Провінції, які чинять опір таким діям, власне і є периферіями.

Фундаментальним із точки зору Роккана був поділ на «підпорядковані периферії» (subject peripheries), прикладом яких є Уельс або Шотландія, та «суміжні периферії» (interface peripheries), наприклад, Ельзас і Люксембург. Саме останні можуть з повним правом називатися «прикордонням».

Так, коли периферії першого ґатунку підлягають одновимірній домінації, перебуваючи в зоні впливу одного центру, суміжні периферії – це терени перетинання впливів з боку принаймні двох центральних осередків. Це призводить до того, що підпорядковані периферії зазвичай перебувають у гіршому становищі, натомість, суміжні периферії можуть отримувати значну вигоду від свого розташування, зумовлену конкуренцією центрів. Зокрема, суміжні периферії, як правило, мають сильнішу економіку, ніж внутрішні периферії, вони часто ближчі до центральних осередків, вибір між ними дозволяє їм мати відносну автономію, навіть за умов дуже обмежених власних ресурсів.

До найпотужніших суміжних периферій, або привілейованих прикордонь у Європі можна віднести країни, які виникли на прикордонні між Північною та Південною Європою, зокрема, Швейцарію, Бельгію та Нідерланди. Вони переважно спиралися на альянси периферійних міст і провінцій. Наслідком подібних альянсів стало, як відомо, утворення дрібних і за багатьма критеріями периферійних держав, які були багатими та здобули у багатьох вимірах непропорційні до їх розмірів (площі або навіть кількості населення) переваги.

Прикордоння майже завжди можна розуміти як регіони взаємовпливу двох або більше центрів, тому моделі Роккана зазвичай відповідатимуть поняттю «суміжні периферії». У центрально–периферійному підході помітне підкреслювання важливості владних відносин між суб'єктами в різних вимірах, які перебувають між собою у взаємодії. Підпорядкування центру периферій тут основне.

Слід підкреслити те, що фактори прикордонності й периферійності відіграють істотну, іноді визначальну, роль у соціально–економічному розвитку прикордонних регіонів, а також і у транскордонному співробітництві, що повинно враховуватися при розробці регіональної політики.

За рівнем інтенсивності використання прикордонного становища вчені розрізняють [6]:

- периферійні райони з інтенсивним використанням прикордонного становища;
- периферійні райони з екстенсивним використанням прикордонного становища.

Перші, райони з інтенсивним використанням прикордонного становища, компенсуючи негативні тренди соціально–економічного розвитку та гірші показники всередині власних областей по ряду показників, дані райони прагнуть до активних (інтенсивних) контактів з прикордонними територіями суміжних країн. Це проявляється у розміщенні підприємств з участю закордонних інвесторів з прикордонної держави, будівництві транспортно–логістичних комплексів (наприклад, участь в проектах розвитку транспортних коридорів міжнародного значення) та ін.

Периферійні райони з екстенсивним використанням прикордонного положення та / або регіональних дотаційних механізмів. Дану групу формують в основному прикордонні регіони. «Екстенсивний» характер використання прикордонного положення передбачає для них транскордонні контакти «виживання». Наприклад, допомога сільгосптехнікою в обробці полів, збиранні врожаю, сировинні зв'язки (наприклад, поставки на прикордонні польського або білоруського молока українським масло та сирозаводам). У ряді випадків соціально-економічні наслідки периферійного положення настільки негативні, що мінімальний рівень економічної активності та соціальна стабільність підтримуються переважно через дотаційні механізми. За умов «прикордонного» підходу владні відносини, особливо зумовлені зовнішньою грою часто взаємовиключних інтересів, залишаються, як правило, більш-менш маргінальними. Тож прикордоння у даному випадку має місце в більш ліберальних теоріях як своєрідна «нічийна земля», на якій вільно переплітаються взаємні традиції та розмаїті культури, а суб'єкти, розташовані на цьому терені, мають повну свободу вибору ідентичності, зумовлену індивідуальним конструюванням їхньої суб'єктності.

Такий спосіб бачення соціальних реалій на прикордонні також пов'язаний із тим, що обговорюваний підхід відзначається зазвичай згодою на нормативній основі про зменшення ролі національної держави.

Цей висновок розуміють або як опис соціальної реальності, зокрема, її найближчого майбутнього, або як постулат, що обумовлює спосіб проектування ідеального бачення досліджуваних регіонів і нормативного визначення бажаної траєкторії їхнього розвитку в інших численних школах аналізу центрально-периферійних залежностей на міжнародному рівні.

Можна згадати про школу «теорії залежності» (*la teoria de la dependencia*). Вона особливо інтенсивно розвивалася від початку 60-х років ХХ століття, хоча започаткували її вже наприкінці 40-х років ХХ століття Рауль Пребіш (*Raul Prebisch*) і Селсо Фуртадо (*Celso Furtado*) [7].

Найвпливовішою з класичних теорій центрально-периферійної залежності в наднаціональному масштабі, мабуть, є теорія «світової системи» Імануїла Валерстайна, котрий поділив сучасний світ на чотири основні зони: центр, напівпериферії, периферії та зовнішні області, не включені до світової системи. Валерстайн підкреслював економічне панування центру над периферіями та слабкість, нестабільність і залежність останніх від центральних осередків [8].

Цікавим виглядає статус напівпериферій (також іноді вживається термін семіпериферія), позиція яких часто виявляється дуже неоднозначною. У деяких аспектах вони, подібно до справжніх периферій, є жертвами домінування центру, але їхню слабкість та підлеглий статус зазвичай ніхто не ставить під сумнів. Вони не є регіонами, де приймають рішення, а скоріше потерпають від наслідків рішень, прийнятих деінде. Напівпериферії також не належать до інноваторів, натомість, беруть участь у змаганнях за швидке й ефективне впровадження інновацій, які постали в інших місцях. З іншого боку, напівпериферії часто мають чималу користь від співпраці з центром і відіграють роль своєрідного «молодшого партнера в домінуванні» над справдешніми периферіями.

Напівпериферії теж часто відчують на собі масу позитивних економічних імпульсів, країн, а саме: мають можли-

вість отримувати чимало цінних інвестицій; до них порівняно швидко доходять посталі в центрі технології; мають привілейований доступ до багатьох інших ресурсів центру.

Ці позитивні ефекти часто істотно різняться в просторі та в інших вимірах. З іншого боку, суспільства напівпериферій зазнають процесу скам'яніння. Зокрема, їх еліти досягають цивілізаційних і культурних стандартів життя у центрах, тимчасом нижчі суспільні верстви від них віддаляються.

Як зазначалося у баченні Валерстайна, саме центральні країни встановлюють *terms-of-trade* (умови торгівлі), обов'язкові в глобальному торговельному обміні, і ці умови зазвичай ставлять їх у доволі привілейовану позицію. Зокрема, вони змушують вільно торгувати тими товарами, у виготовленні яких мають значну конкурентну перевагу. Такі нерівні та несправедливі в самій основі умови обміну є підставою для постійного відтворення нерівності в глобальному масштабі [9].

Доречно зауважити, що вчений пов'язав внутрішньодержавні суперечності та ієрархічні структури зі структурами панування та змінами глобального характеру. Зокрема, тут йдеться про механізм сильної регіональної поляризації розвитку в периферійних і напівпериферійних країнах.

У науковій літературі мають місце інші цікаві роботи закордонних вчених: А.Г. Франка Х. Макіндера, К. Хаусхофера та ін. Зокрема, на значущість відносин «центр – периферія» вказував один з основоположників теорії залежного розвитку – А.Г. Франк «економічний розвиток є функція взаємодії між розвиненим і країнам, що розвиваються світом, які знаходяться в тісній єдності з лінії зв'язків ринків праці, капіталу і технології і між якими зберігається певна ієрархія, незалежно від динаміки їх соціально-економічного розвитку на різних історичних етапах» [10, с. 14].

Концепція «центр – периферія» розвивалася в рамках геополітики в працях Х. Макіндера [11, с. 7–33], К. Хаусхофера [12] та інших дослідників і використовувалася для аналізу глобальних систем. З другої половини ХХ ст. вона стала застосовуватися у вирішенні питань регіонального та міжрегіонального рівнів. Як вже було підкреслено вище, фундаментальні результати в рамках розробки регіонального підходу були отримані Дж. Фрідманом [13], який в середині 60-х років ХХ ст. на базі існуючих геополітичних моделей «центр – периферія» сформулював теорію регіонального розвитку. Головним завданням його роботи була інтеграція районного і міського напрямки регіональних досліджень, які розвивалися паралельно і незалежно один від одного, не дозволяючи досліджувати територію в комплексі. В результаті з'явилася теорія комплексного дослідження території, що включає як міські центри, так і взаємодіючі з ними периферії (хіттерленди).

Відповідно до цієї теорії нерівномірність економічного росту призвело до стратифікації простору і зростання диспропорцій у розвитку, при цьому ядро (центр) характеризується постійною якісною трансформацією.

Механізм формування територіальних відмінностей як об'єктивний процес відображений у теоретичних концепціях «центрального місця» В. Кристаллера, «полюсів зростання і центрів розвитку» Ф. Перру [14], ряді інших досліджень. Ф. Перру ввів у науку термін «поляризація», вказавши, що розвиток не відбувається скрізь і відразу, воно проявляється в точках або полюсах з різною інтенсивністю, поширюється по різних шляхах і з різною ефективністю. Це, в свою чергу, обґрунтовує за-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

кономічності територіальної концентрації населення і господарства в певних вузлових елементах, здатних впливати на навколишні райони і стимулювати їх розвиток, визнає неминує існування контрастів в системі «центр – периферія», функціональну залежність і підпорядкованість її елементів.

Висновки

У центр–периферійній системі центр (ядро, хартленд) являє собою активно–домінуюче початок, місце зародження технологічних і соціальних нововведень, концентратор складності, специфіки і різноманітності. Вищесказане дає підставу констатувати, що будь–які зміни, що проводяться на теперішній час в рамках відносин центру і периферії, обґрунтовуються прагненням поліпшити, удосконалити систему відносин між центром і регіонами прикордонного положення, вивести її на новий якісний рівень, зробити максимально ефективною.

Список використаних джерел

1. Myrdal G. Economic Theory and Underdeveloped Regions. London: Duckworth, 1957.
2. Friedmann J. Regional development policy. Boston: Mass. Inst. Techn., 1966. – 317 p.
3. Hirschman A. The Strategy of Economic Development. New Haven: Yale University Press, 1958.
4. Rokkan S. Citizens, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development. Oslo: Universitetsforlaget, 1970.
5. Роккан С. Политика территориальной идентичности. Исследование по европейскому регионализму / Стайн Роккан, Дерек В. Урвин. // Логос. – 2003. – No 6 (40). – С. 117–132.
6. Роккан С. Измерения процессов формирования государства и создания нации: возможная парадигма для исследования вариаций в пределах Европы / С. Роккан // Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально–экономических систем и цивилизаций. Выпуск 3. – Харьков: Константа, 2005. – С. 182–217.
7. Furtado C. Les nouvelles sources du pouvoir dans l'ordre économique international. «Revue Tiers Monde», P., Janvier–mars 1980.
8. Wallerstein I.M. The Modern World–System. Studies in Social Discontinuity. New York: Academic Press, 1974.
9. Wallerstein I.M. The End of the World as We Know It. Social Science for the Twenty–First Century. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
10. Центр и периферия в региональном развитии / О.В. Грицай, Г.В. Иоффе, А.И. Трейвиш. – М.: Наука, 1991. – 168 с.
11. Макиндер Х. Геополитическая ось истории // Классика геополитики XX века М.: Издательство НКТ, 2003. – 731 с.
12. Хаусхофер К. О геополитике: Работы разных лет. – М.: Мысль, 2001. – 428 с.
13. Friedmann J. Regional development policy: a case Study of Venezuela. Cambridge, Mass. Inst. Tech. Press, 1966. – 279 p.
14. Perroux F. L'économie du XXe siècle. Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble.
15. Важинський Ф.А. Українсько–молдовський транскордонний регіон: інституційно–правові засади функціонування та сучасний стан субрегіональної співпраці / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України.: зб. наук. пр. / ДУ «ІРД ім. М.І. Долишнього НАН України»; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2015. – Вип. 6 (116). – С. 55–62.

УДК 339.924

І.Ю. ГУЖВА,

к.е.н., в.о. директора ДП «Науково–дослідний економічний інститут»

Механізми вдосконалення зовнішньоторговельної політики України

У статті розглянуто теоретико–методологічні засади формування сучасних торговельно–економічних відносин в глобальному вимірі. Проаналізовано передові інструменти регулювання та розвитку міжнародної торгівлі. Визначено інструментарій аналізу моделювання та прогнозування міжнародної торгівлі. Запропоновано стратегічні напрямки та концептуальні засади інтеграції України до світового господарства.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, моделювання, нетарифні заходи, спрощення процедур торгівлі, експортно–кредитне агентство.

І.Ю. ГУЖВА,

к.э.н., и.о. Директора ГП «Научно–исследовательский экономический институт»

Механизмы совершенствования внешнеторговой политики Украины

В статье рассмотрены теоретико–методологические основы формирования современных торгово–экономических отношений в глобальном измерении. Проанализированы передовые инструменты регулирования и развития международной торговли. Определены инструментальный анализ моделирования и прогнозирования международной торговли. Предложены стратегические направления и концептуальные основы интеграции Украины в мировое хозяйство.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, моделирование, нетарифные меры, упрощение процедур торговли, экспортно–кредитное агентство.

I. GUZHVA,

PhD Acting Director of the State Enterprise “Scientific and Research Institute of Economics”

Mechanisms for improvement of foreign trade policy of Ukraine

The article deals with the theoretical and methodological principles of formation of modern trade and economic relations on a global scale. Advanced instruments of regulation and development of international trade are analyzed. Tools for modeling